

René De Clercq (1877-1932).

Aantekeningen bij de bekroonde studie van K. Hulpiau

Romain VANLANDSCHOOT

De Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde bekroonde in 1981 deze Leuvense doctorale dissertatie. De jury, bestaande uit José Aerts, Jean Weisgerber, André Demedts en Marcel Janssens, had bijzonder veel waardering voor het feit dat de verhandeling van Hulpiau een uitzonderlijke combinatie was van biografische synthese en literaire analyse. Inmiddels ligt, sinds 1986, het omvangrijke boek (496 bladzijden) voor ons. Speciaal wat onze eigen *Wetenschappelijke Tijdingen* betreft, had de auteur in een viertal bijdragen, in 1982, 1983 en 1984, onder de titel *Dichter René De Clercq als flamingant*, de belangrijkste gegevens voor de lezer samengebracht omtrent de rol en betekenis van De Clercq in de Vlaamse Beweging. Zowel deze vier bijdragen als het gehele boek kwamen aan bod in het kritische overzicht van Lode Wils, *Het Activisme na 70 jaar*, uitgesproken en neergeschreven naar aanleiding van de herdenking van Willem De Vreese te Gent in januari 1988. Wils waardeert het werk van Hulpiau als een vernieuwend en verdiepend element voor onze kennis van het Vlaamse nationalisme en van het activisme. Hij kwalificeert De Clercq, als „de literaire heraut van het activisme”. Hulpiau „beschreef nauwkeurig de evolutie van de dichter van Belgisch patriottisme naar een Grootnederlands antibelgicisme, en de verschillende invloeden die daarbij op hem inwerkten”. Vanzelfsprekend behandelen wij in dit recensieartikel niet alleen de kwestie van het activisme, maar evenzeer de uiterst belangrijke aanloopperiode 1895-1914 in het leven van René De Clercq.

In het wetenschappelijke bedrijf van de universiteiten is het klassieke, doch moeilijke genre van de brede, maar nauwgezet uitgewerkte biografie een schaarse bezigheid. Niet zonder reden wordt de biografie als een van de moeilijkste opdrachten beschouwd en vele auteurs vermijden geenszins de hagiografische valkuilen. Terecht heeft de redactie van *Dietsche Warande en Belfort*, bij het overlijden van haar grote mentor, Albert Westerlinck, opgemerkt dat de enige biografie in de lange en indrukwekkende reeks van wetenschappelijke scripties onder zijn leiding, die over René De Clercq was. Treffend te meer, omdat De Clercq een der *diu minores* is geweest, die „op het achterplan geraakt” zijn. Niet alleen in de literaire wereld, maar ook op het meer algemeen historische plan houdt de bewering van Hulpiau stand: „Door de verwaarlozing van de figuren van tweede rang en het concentreren van de aandacht op slechts een paar grote auteurs ontstaat een onevenwicht” (blz. 5).

Hulpiau heeft deze eenzame positie sterk aan gevoeld en verdedigde zich met de inleidende bedenking „dat de historische methode haar belang behoudt en dat de studie van auteurs die in de schaduw zijn gebleven belangrijk kan zijn voor een beter begrip van het historisch kader en de tijdsgeest van een bepaalde periode”. Hij ondervond hoe moeilijk de scheiding te trekken was tussen biografie en literaire analyse. Deze moeilijkheden zijn o.i. niet alleen terug te vinden in het domein van biografie en literatuur. De indertijd verschenen *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1973-1975) staat bol van methodologisch bij te scherpen preciseringen over de complexe verhouding tussen biografie, literatuur en Vlaamse Beweging. Het boek van Hulpiau beweegt zich op dit complex terrein met een zeldzame bedrevenheid, ruim wetenschappelijk specialisme en toch grote leesbaarheid. Gemakkelijk kunnen we Hulpiau volgen waar hij betoogt „dat leven en werk van de auteur in zulke nauwe relatie stonden met elkaar, dat ze onmogelijk gescheiden konden worden”. En verder, dat een scheiding tussen het maatschappelijke en politieke engagement van De Clercq even moeilijk te maken is. Die maatschappelijke en politieke betekenis was „vrij algemeen bekend maar nooit nauwkeurig beschreven noch geëvalueerd” (blz. 5). Toch lijkt de Inleiding nog een te scherpe juxtapositie te handhaven tussen deze socio-politieke betekenis en *anderzijds* de rol van De Clercq in de Vlaamse Beweging. „Die (socio-politieke) activiteit ligt strikt genomen buiten het literair plan maar ze heeft sterk op zijn ontwikkeling als dichter ingewerkt. Tevens hebben zijn strijddichten zulke weerklank gevonden dat we ook aan zijn politiek optreden aandacht moesten besteden. „Precies met het beschrijven van De Clercqs rol in de Vlaamse Beweging sluiten we aan bij een nog steeds intens gevoerd historisch navorsingswerk. Wils had het in zijn Gentse rede van 18 januari 1988 over een „verhoogde belangstelling”. Een aantal door Hulpiau uitgewerkte parallellen tussen socio-politieke inzet, literatuur en Vlaamse Beweging zullen we nader bekijken. De keuze die wij maken is niet willekeurig. Ze toont aan op welke punten dit werk vernieuwend of diepgrondend is. Een eerste parallel ligt tussen R. De Clercqs aanvangsverzen (*Gedichten*, 1896) en deelname aan *Van Nu en Straks*, vanuit een Zuidwestvlaamse hoek, én zijn sympathieën voor de christen-democratische, Vlaamse beweging in de streek. Een tweede parallel, enigszins in het verlengde van de eerste, dringt zich op tussen zijn meer bekende „sociaal geëngageerde en controversele” *Toortsen* en het Gentse milieu van even vóór de Eerste Wereldoorlog. Een derde parallel duikt op in de journalistieke bijdragen en strijd-bare poëzie uit de oorlogsperiode, waarin de dichter een geheel eigen plaats bekleedt, en zijn politieke rol in Brussel, de bezette stad, waar ook een Lodewijk De Raet, Karel Van de Woestijne en August Vermeylen verblijven. En tenslotte in de door vereenzaming en langzame aftakeling getekende nationalistische na-oorlogsjaren, gevolg van de onomkeerbare gebeurtenis van 1915, situeert zich de laatste parallel tussen enkele hybridisch opgezette artistieke pogingen en de haast geïsoleerde positie in Nederland, tussen ballingen, oud-activisten en allerlei nationalistische groepen en partijformaties.

Uit de biografie blijkt ten overvloede dat René De Clercq zijn sociale én Vlaamse roeping gevonden heeft in het Tieltse college, in de jaren 1890-1895. Het milieu van dit onderwijsinstituut en van het stadje waren in die periode aan intense veranderingen toe. Dat leidde uiteraard tot nogal wat controver- sen en politieke twisten. Allerlei belangrijke figuren hebben in deze jaren iets met Tielt en met de achtergrond van De Clercqs maatschappelijke en Vlaamse ideeën te maken. De oudere Hugo Verriest, pastoor te Wakken, toen al be- schouwd als de nestor van de Vlaamse Beweging, trad herhaalde malen op in het kader van het Davidsfonds, de landdagbeweging en de Zuidvlaamse spre- kersbond. De scheidingslijnen zijn nooit erg duidelijk. Die gehele bundeling van inzichten en initiatieven kreeg een spreekbuis in *De Nieuwe Tijd* (vanaf 1896), dat in de christen-democratische en Vlaamse symfonie een niet onaardig leitmotiv bespeelde. De jongere tegenvoeter van Verriest was de pas afgestudeerde Aloïs Vandevyvere, die eveneens in Davidsfonds en Sprekersbond de problematiek van *Rerum novarum* harmonisch verbond aan zijn Rodenbachse studentenidealen. Daar waren ook apotheker Lodewijk Wostyn (sinds 1886 ge- vestigd in Tielt), onderpastoor Florinand Fonteyne (eveneens in het stadje, tot 1895), priester-schooldirecteur Juliaan Claerhout (in 1889 in Sint-Denijs, van- af 1894 in Pittem). Zij vonden elkaar in de door Wostyn-gestichte Vlaamse en democratisch-gezinde culturele vereniging (sinds 1889) *De D'Hulsterzonen*. Principaal Jules Deberdt en retoricaleraar Constant Huys (en na 1896 ook de jonge leraar Cyriel Verschaeve) behoorden tot de aandachtige luisteraars van *De D'Hulsterzonen*. Binnen de muren van het college stuurden beiden de leerlin- gen op nieuwe banen, zowel in de *Société littéraire* als in de Vincentiusvere- ning. Wij hebben daar uitgebreid op gewezen in het in 1986 verschenen boek *300 jaar college te Tielt*, in het hoofdstuk over de periode 1848-1914. De boodschap van Hugo Verriest in Tielt, op 12 april 1891, mag beschouwd wor- den als de aanloop tot een polarisatie tussen sociaal progressieve en conserva- tieve opvattingen. Het culmineerde in dat stadje in 1898 in de Boerenkrijgher- denking die, behalve een herinnering aan de bekende feiten van honderd jaar geleden, ook een manifestatie inhield van verbrede en vernieuwde Vlaamse visie.

Het volkse bewustzijn (in een christen-democratische, ja daensistische betekenis van het begrip „volk”) en een grote eerbied voor de „meester” Gezelle gin- gen bij de onstuimige De Clercq samen. Ook voor hem geldt: in den beginne was Gezelle. Jules De Berdt en Constant Huys waren Gezelle-kenners. Wie de indrukwekkende herdenkingsrede van Huys, uitgesproken in december 1899, gelezen heeft, beseft plots hoezeer De Clercq, nog op de schoolbanken, zijn eerste ware meester gevonden heeft, zelfs al stak in de bundel *Gedichten* van 1896 een lange beschouwing over *Rerum novarum of arbeid en lijden*. In dit wijdlopijge gedicht zitten vanzelfsprekend nog de oude, traditionele, paterna- listische denkbeelden, óók van de collegepriesters (en daar legt Hulpiau sterk de klemtoon op), niet onverborgen.

Maar er zijn voldoende doorbraakaanzetten aanwezig. De sociaalvoelende en Vlaamsgezinde De Clercq is een product van deze niet onbewogen Tieltsse leerjaren. De studie van het Zuidwestvlaamse milieu, tussen Kortrijk, Waregem en Tielt, door Hulpiau aangepakt, toont aan hoeveel weg is afgelegd sinds „de opstand van het Zuidvlaamse platteland” van Wils (1957).

Gent (zowel zijn studie jaren als zijn leraarschap later) heeft het blikveld van De Clercq verruimd. De lectuur en de navolging van Gezelle en Streuvels worden verdiept door de contacten met Karel Van de Woestijne, die „in de vroegste ontwikkeling van De Clercq als dichter een belangrijke rol (heeft) gespeeld”. Hulpiau vat dit als volgt samen: „Door De Clercq Gezelle te leren waarderen en door hem te wijzen op de voor hem onnatuurlijke navolging van Noordnederlandse tijdgenoten, draagt Van de Woestijne er indirect toe bij dat De Clercq een klaarder inzicht krijgt in de eigen dichterlijke aard. Die is Vlaams en volks, en wars van het individualisme van de Tachtigers” (blz. 51). Ook voor Verschaeve was dit noordelijke individualisme onverteerbaar, met uitzondering misschien van de dichters H el ene Lapidoth Swart, maar zijn uitgangspunt was niet Gezelle, doch Rodenbach, in zijn bekende opstel uit 1909. Niet alleen het dichterlijk program van De Clercq was Vlaams en volks. Ook zijn maatschappelijk engagement, dat zich in 1901 in *Jong Vlaanderen* uit. Het nog zwakke christen-democratische begin uit 1895 krijgt nu versterking uit planquaartistische hoek. Hulpiau brengt daaromtrent interessante gegevens samen. Zij passen uitstekend in het kader van Frans Van Campenhouts boek over Hector Planquaert (1986). Al is, ondanks beide publicaties, „nader historisch onderzoek op de bindingen die De Clercq met de christen-democraten” had, gewenst (blz. 83).

De sociale en politieke ideeën van de populaire volksdichter, hoe emotioneel ook gekleurd, zijn met nadruk aanwezig in de bundel *Toortsen* (1909), waarvan De Clercq zelf getuigt: „Het drukt mijn stoutste idealen uit” (blz. 149). In de tweede Gentse periode, die een aanvang neemt in 1906, komt dit samengaan van dichterschap en Vlaams engagement sterk naar voren. „De wending in *Toortsen* ligt volkomen in de lijn van de evolutie die sedert De Clercqs collegetijd volgt. Alleen moeten we erkennen dat de dichter zijn sociale opstandigheid nooit eerder met zoveel intensiteit en zo rauw heeft verwoord in verzen” (blz. 150). Misschien onthoudt men te gemakkelijk het toenmalige verwijt dat hij een „socialistisch” dichter (geworden) was. Twee kanttekeningen slechts daarbij. Hulpiau heeft overschot van gelijk, wanneer hij Karel Van den Oever in dit debat mengt: De Clercq was een sociale, geen socialistische dichter. *Toortsen* heeft zowel Achiel Van Acker als Hendrk Borginon en Adiel De Beuckelaere diepgaand beïnvloed (blz. 152). Het valt in het leven van De Clercq hoe langer hoe meer op, dat zijn sociale bewogenheid (en dit gold evenzeer zijn Vlaamse bewogenheid)” gedreven wordt door het gevoel, niet door de gedachte” (blz. 209). Is het niet symptomatisch dat de dichter in

december 1911 een mateloos enthousiasme demonstreert voor de Hollandse wijsgeer G. J. P. J. Bolland, de wegbereider van eng nationalisme en op emotionaliteit gedragen fascisme in het Hollandse interbellum. „Wat De Clercq in Bolland o.m. aanspreekt is zijn fanatisme. Tien jaar later verdedigt hij zijn eigen eenzijdig Vlaams radicalisme en beroept zich op het gezag van Bolland: 'in den strijd wou ik eenzijdig zijn als Bolland, den eenzijdigsten maar ook den sterksten man, die ik in mijn leven heb ontmoet' (blz. 166). Ligt ook hier geen merkwaardige parallel met Cyriel Verschaeve, die zijn gehele leven lang een onverteerbare afschuw behouden heeft voor een rationele onderbouw, een streng afgelijnd ideologisch systeem en zijn emotionele impulsen zowel in zijn estetica als in zijn richtinggevende beslissingen in de Vlaamse Beweging liet primeren. De tweede kanttekening heeft te maken met een wens: er is behoefte aan een genuanceerde uittekening van het Gentse socialistische en flamingantische milieu tussen 1906 en 1914. Het boek biedt daarvoor zelfs een goede aanzet (blz. 181 e.v.). Waarschijnlijk zal blijken dat De Clercq, net zoals hij bindingen had in het „groene” landschap van de christen-democraten, evenzeer bindingen had in het „rode” landschap van de Gentse regio. In de Arteveldestad ontmoeten we in 1910 De Clercq in het gezelschap van *De Witte kaproenen*, naast Alfons Sevens en pas ook weer, Hector Plancquaert. Natuurlijk paste de actie van dit groepje in de gekende strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, loskomend uit de belangrijke traditie van Julius Macleod en langzaam ingroeiend in de meer radicaliserende stellingen van Lodewijk De Raet. Maar het meest merkwaardige o.i. van deze drie witte kaproenen (Hulpiau maakt terecht de vergelijking met de drie kraaiende henen Van Cauwelaert, Franck en Huysmann, blz. 159), is wel de open brief, gericht aan de koning Albert I. De brief is ondertekend door Sevens en De Clercq, en de lezer van het boek zal zich de vroegere samenwerking van twee vrienden in *Jong Vlaanderen* herinneren. Er werden in die jaren wel meer brieven vol verwachtingen en waarschuwingen aan de jonge vorst geschreven. Denken we maar aan Jules Destrée. Men mag dus de impact van deze epistolaire bedrijvigheid op de evolutie van het vlaamse eisenpakket niet overdrijven. Sevens en De Clercq hebben het (terloops?) over de „volledige gelijkheid tussen Vlaming en Waal voor het Bestuur, het Gerecht, het leger” (blz. 160). Deze lapidaire uitdrukking mag best beschouwd worden als een eerste formulering van het Vlaamse programma zoals het later zowel door de Frontpartij, de nationalisten, als door Van Cauwelaert onderschreven werd. „Gelijkheid in rechte en in feite”, zowel uit de *Catechismus* van Verschaeve uit maart 1918 als voortspruitend uit de gespannen verwachtingen van de koninklijke rede van 22 november 1918. Het ging in de laatste vooroorlogse jaren niet alleen over de formele vernederlandsing van de Gentse universiteit, maar ook over de volledige gelijkberechtiging, de volledige culturele en economische ontplooiing van Vlaanderen, zelfbestuur en uitzicht op de Groot-Nederlandse verbondenheid. De gedachtengang van twee gedichten uit *Toortsen*, nl. *Wat doen we*

voor u, arm Dietsch (Hulpiau noemt dit „het eerste flamingantische gedicht”) en voornamelijk *In 't Noorden het hoofd* (blz. 206), bevat vanzelfsprekend niet het totale Vlaamse programma van die tijd, maar is wel terug te vinden in de eerste dagboek aantekening van 5 augustus 1914 van Verschaeve. „Wij hadden geen ander schild tegen aanvallen dan de vreemde beschaving van stamverwante volkeren, de Nederlandse ...” (Verzameld Werk, VIII, 4). In 1914 is René De Clercq de ongekroonde koning als „volksdichter” (blz. 197). Zijn vlaamsgezindheid droeg de sporen van Verriest en Plancquaert en zijn literaire ontwikkeling was in niet onbelangrijke mate door Van de Woestijne beïnvloed. Naast de harde en soms chaotische taal in de *Witte kaproenen* kan men in het fijne geslepen journalistieke proza van Van de Woestijne (cfr. de uitgave van Ada Deprez in 1985) een staalkaart lezen van de vele aandachtspunten waar ooit de vooroorlogse Vlaamse Beweging om draaide. De Clercq en Van de Woestijne, ze vulden elkaar goed aan. Met opzet zijn we zo lang blijven stilstaan bij deze eerste grote periode 1895-1914. Hoe verder zij van ons heen glijdt, hoe meer zij voorkomt als de incubatietijd van vele volgende probleemstellingen in de verhouding België-Vlaanderen. Daarom zijn de eerste 234 bladzijden van dit boek een substantiële bijdrage tot de historiografie van de Vlaamse Beweging. In de behandeling van de oorlogsperiode en de afhandeling van het naoorlogse activisme beperkt de auteur zich meer tot het aanbrengen van preciseringen op een achtergrond van veelvoudige nieuwe studies die verschenen zijn.

Overduidelijk was De Clercq gedurende de Eerste Wereldoorlog de populaire dichter, wiens oorlogsverzen in het psychologische klimaat een katalyserende rol hebben gespeeld. „Door de unieke plaats die ze innemen, door de lapidaire en rake manier waarop ze uitdrukking geven aan verzuchtingen, gevoelens, gedachten van de flaminganten hebben de gedichten van De Clercq een veel ruimere weerklank gevonden dan zijn vaak verwarde artikelen” (blz. 271). Hij werd „de literaire heraut van het activisme”, zoals Wils in zijn hoger geciteerde rede aanmerkte. Dat is bijvoorbeeld niet het geval geweest met de honderden stuntelige verzen van kapelaan Verschaeve in de *Belgische Standaard* van Maria Belpaire. Nooit hebben ze dezelfde brede weerklank gevonden als de bij herhaling geciteerde en tot gevlugelde uitspraken geconcentreerde regels van de Clercq, op enkele schaarse uitzonderingen na. De populariteit van De Clercq was zo groot dat een enquête uit januari-februari 1916, uitgevoerd door het activistisch blad *Het Vlaamsche Nieuws*, in het Antwerpse verspreid, de dichter plaatst nà Gezelle, Conscience, Streuvels, Ledeganck en De Mont en vóór Verriest en Rodenbach. Geen spoor echter van Verschaeve (blz. 281). En deze enquête had plaats nog vóór het verschijnen van *Noodhoorn*. Terecht vergelijkt Hulpiau deze bundel uit 1916 met „de bewogenheid van Vondels *Geuze Vesper*” en voegt daaraan toe: „Het gevoel van trots, de geest van opstandigheid tegenover de Belgische regering, het politiek karakter, de zware en tegelijk gehamerde ritmiek geven dit gedicht (*Aan die van Havere*

toen zij vergaten dat ook Vlaanderen in België lag) ... het karakter van een modern geuzenlied" (blz. 337). Pas veel later, op 10 oktober 1934, heeft Verschaeve over De Clercq geschreven, maar in de tekst komt geen heldere verwijzing naar het activisme. Verschaeve uit de Frontbeweging en René De Clercq uit het activisme hebben elkaar nooit gevonden. De Clercq vond reeds in 1922 „het werk der Frontbeweging niet zoo grootsch en tragisch [...] als dat der activisten" (blz. 408). Verschaeve zag in hem alleen de romantische dichter die „toonkunstenaar" had moeten worden. De kapelaan had er misschien geen vermoeden van dat De Clercq inderdaad de muziek-compositionele weg heeft bewandeld (blz. 370 e.v.). In zijn bekende germaniserende mystiek over het bloed, schrijft Verschaeve: „De Geuzenliederen waren een prachtige begeleiding des bloeds van een machtigen tijd. De Clercqs liederen zijn de machtige begeleiding des bloeds van een tijd die groot had kunnen zijn" (Verzameld Werk, V, 668). De tijd van De Clercq, 1914-1932 was dus niet groot in de ogen van Verschaeve.

We gaan hier voorbij aan de „loyale, Belgisch-nationalistische, royalistische, anti-Duitse gedichten en oorlogsverzen" (blz. 240) van de eerste maanden. De langzame zwenking en afbrokkeling van de godsvrede gebeurt in de lente en de vroege zomer van 1915, met als definitief keerpunt het overbekende Bussumer-telegram en zijn pijnlijke nasleep, waarvan we in het boek een accuraat verslag krijgen. Deze 11-Juliviering wordt „door alle historici van de Vlaamse Beweging als een belangrijk moment in de ontwikkeling van de Beweging tijdens de oorlog beschouwd, en als een mijlpaal in de ontwikkeling van het activisme. Samen met het beruchte Bussumer-telegram staat de Guldensporenherdenking aan het begin van het activisme bij de Vlamingen in Nederland" (blz. 244). Die vele (alle) historici blijken in het boek dan meestal een verstandige combinatie te zijn van Elias en Wils (zie bv. 236, 252); Willemsen komt in dit debat slechts twee keer voor (blz. 244, 267).

Het blijkt dan, helaas voor De Clercq, dat hij „geleidelijk naar voren geschoven" werd (blz. 245). Zowel Antoon Jacob als Frans van Cauwelaert hebben hem voor hun eigen visie zoeken aan te spannen. De afstelling van de Bussumse leraar heeft in heftige polemieken tot overtrokken uitspraken en beschuldigingen geleid. Vrij algemeen werd Van Cauwelaert met de vinger gewezen. „Wij moeten besluiten dat we geen gegevens hebben gevonden die erop zouden wijzen dat Van Cauwelaert mede verantwoordelijk is voor de afzetting van De Clercq. Een paar feiten wijzen er eerder op dat hij gepoogd heeft De Clercq te redden. Het optreden van minister Helleputte was wel doorslaggevend en de perscampagne van *L'Echo Belge* had zonder twijfel invloed. De rol van Deswarte blijft duister maar verdacht" (blz. 261).

Belangrijker nog is de kwestie van de verhouding tussen De Clercq en Frederic Gerretson. De kwestie-Gerretson ligt al jaren op onverkwikkelijke ovenhitte te sudderen. „Een discussie zonder einde", sinds 14 jaar, zo constateert Wils in zijn Gentse rede, met betrekking tot de Duitse, financiële, invloed op *De*

Vlaamsche Stem. Aan het adres van Hulpiau voegt hij eraan toe dat de biograaf „de Duitse herkomst van Gerretsons geld als een evidentie aanzag waarover hij *liever* niet uitweidde”. Wat zegt Hulpiau precies in zijn boek? Het eerste contact met Gerretson wordt op 16 februari 1915 gesitueerd, in Utrecht. Reeds dan ziet Gerretson in de Vlaamse dichter en leraar een geschikt „instrument” (blz. 243). Dus niet alleen Jacob en Van Cauwelaert! In mei daarop verschijnt Gerretson met geld en in aantekening 63 verwijst Hulpiau naar de publicaties van Lammert Buning, uit 1975, en Lode Wils, uit 1982, met name naar „de preciese rol van Gerretson als vertrouwensman van de Duitsers en over het gebruik dat deze laatsten voor eigen doeleinden maakten niet alleen van de Vlaamse maar ook van de Grootnederlandse Beweging” (blz. 246). De Duitse invloed wordt door Hulpiau als onomstootbaar in zijn gehele betoog betrokken. Waarover heeft hij dan niet uitgeweid? De vraag is of uit de documenten van en over De Clercq gegevens te garen vallen over deze Duitse *financiële* acties. In dat geval had Hulpiau een eigen, stringent argument om de uitspraken van Wils te verstevigen. Dit specifieke argument is uit de beschikbare bronnen - De Clercq niet af te leiden. De vlotte polemicus uit Leuven had dan beter dit *liever* weggelaten. Zal de „naieve” De Clercq, blijkens zijn brieven aan Van Cauwelaert, überhaupt wel van de Duitse financiële lijn op de hoogte zijn geweest? (blz. 248). En uit het verdere verhaal van 1915 blijkt dat hij, met zijn lonken naar Domela Nieuwenhuis, niet door Gerretson betrouwd werd (blz. 265). De overtuigde Groot-Nederlander-activist De Clercq keert op 11 juni 1917 naar Brussel terug, het Brussel van Haller von Ziegesar, De Raet, Vermeylen en Van de Woestijne. Hoe zeer verschilden nu Van de Woestijne, van wie we de door Ada Deprez en C. A. Zaalberg uitgegeven studie van P. Minderaa, *De jaren 1914-1919*, met als ondertitel *Bezette stad en geestelijke vernieuwing*, nu kunnen lezen (1984), en René De Clercq, nauwelijks één decennium na hun vrij intense contacten uit het bruisende Gentse literaire en andere leven. Bij Van de Woestijne is er geen spoor meer te bekennen van deze oude vriendschap. De Brusselse activisten hadden aanvankelijk het „eigenmachtig optreden o.m. van De Clercq in Nederland weinig geapprecieerd” (blz. 273). Maar dit wordt, aanvankelijk, een triomfantelijke terugkeer. „De populariteit van De Clercq wordt als een troef uitgespeeld door de activisten” (blz. 288). Hij past best in de propagandamachine (blz. 294). Zijn politieke artikels voor de *Gazet van Brussel* zijn niet van zijn beste (blz. 306). Zijn rol in deze krant en in de Raad van Vlaanderen is niet „determinerend” (blz. 311). Bij de afwikkeling in oktober 1918 is hij nog nauwelijks betrokken (blz. 313). Toen de oorlog gedaan was, bleek datgene voorbij te zijn dat hem, een korte tijd, zo heftig had bewogen. Met een tekst die duidelijk aan understatement toe is, laat Hulpiau, zonder enige zweem van hagiografie, aanvoelen hoe zeer de rol van De Clercq verschrompelt en uitlopen zal op vereenzaming en vroegtijdige dood. De laatste periode van zijn leven wordt er een van echte ballingschap in Nederland. De auteur spreekt van een „wanhopige strijd voor een bestaan” (blz. 358)

tot in de zomer van 1922 en van „de meest kommervolle tijd” (blz. 381) tot 1924. Als oud-activist zet hij de Utrechtse lijn van 1915 door: hij verdedigt een Groot-Nederlandse visie. Daarmee opende hij een weg zowel voor Robrecht de Smet, Jeroom Leuridan of Joris van Severen. Zijn terdoodveroordeling door het Brabantse assisenhof, op 17 april 1920, maakt hem eigenlijk bitter. Zijn verzen „ontaarden echter vaak ... tot wrange scheldpoëzie, zonder enige betekenis, tegen België en zijn kerkelijke en politieke leiders” (blz. 407). Hoezeer ook zijn gedachten en uitspraken die van het weekblad *Vlaanderen* (vanaf mei 1922) benaderen, toch vindt hij geen rechtstreeks contact met De Decker of De Smet. Evenmin is hij in staat de brug te slaan naar „een nieuwe jongeregeneratie van Vlamingen” (blz. 414). Het is symptomatisch dat zijn allerlaatste streven ging naar de doodgeboren derde Raad van Vlaanderen (1929-1932). Hulpiau stelt de vraag of hij niet handelde onder pressie van het reeds genoemde *Vlaanderen*. Het zou de zoveelste keer zijn dat de dichter als „instrument” fungeert (was dit ook niet het geval met August Borms?) uit „een verbijsterend tekort aan realiteitszin” (blz. 416). Ook dat lijkt in de geschiedenis van de activistische ballingen zo frequent voor te komen. De laatste brief van De Clercq is gericht aan Borms, 9 juni 1932, over de schim van de Raad van Vlaanderen. Bij die brief zit een geschreven interventie die hij op de vergadering van 12 juni wil houden. Die dag overlijdt hij, uitgeput, te Maartendijk (blz. 417).

In zijn slotbeschouwingen vat Hulpiau de persoonlijkheid van De Clercq als volgt samen: een „onrustig man”, een eclectisch dichter met een „opvallende heterogeniteit”, een „laat-romanticus” met een „eigen plaats in de Vlaamse literatuur van zijn tijd” (blz. 474). Zijn echte toon vindt hij in de „sterk ritmische lapidaire Vlaamse strijdlieiden”, vooruitlopend op het expressionisme (blz. 476). De laatste zin van het boek plaatst hem op zijn juiste waarde in de evolutie van de Vlaamse Beweging: „Het activisme werd een ontgoocheling, maar hij bleef geloven in een politiek Groot-Nederland als de uiteindelijke redding voor Vlaanderen” (blz. 478).

Na de recente studies over De Smet en *Vlaanderen* (o.m. Vande Weyer), die scherper licht afwerpen op de soms precaire en ideologisch-verengde positie van de activistische ballingen, pleitte Wils ervoor dat een grondige biografie van Willem de Vreese „een belangrijke bijdrage zal kunnen leveren tot onze kennis van de doorwerking van het activisme”. Deze biografie van De Clercq levert niet alleen een belangrijke aanwinst voor de historiografie van de periode vóór 1914, maar ook een verfijnde, rustig-objectieve nuancering over het aparte, altijd nabije, nooit geheel verteerde avontuur van het activisme, tot aan het begin van de woelige jaren dertig. Een niet onbelangrijke verdienste.

Hondstraat 4
8880 Tielt

De Standaard en de katholiek-Vlaamse politieke strijd vanaf eind 1918 tot medio 1925. II *

Paul DE CONINCK

„*Vlaanderen voor de Katholieke Partij!*” (DS, 16-11-1919)

Met de veroordeling door A. Van de Vyvere was het hek van de dam. Op de dag van de verkiezingen werd de Frontpartij in een naamloos editoriaal gebrek „aan vaste leiding” verweten, zodat, in de ogen van de auteur, de weg open lag vóór antigodsdienstige en activistische invloeden (DS, 16-11-1919). In tijd van twee maanden was de houding van het blad, zoals uit hoofdartikelen blijkt, geëvolueerd van kritisch naar afwijzend. Welke factoren droegen bij tot deze ontwikkeling en welke betekenis dient eraan gehecht?

Zoals de katholieke minimalisten van mening verschilden over de draagwijdte van het Minimumprogramma (cfr. supra), zo manifesteerden zich in hun rangen ook verschillende ziens- en handelwijzen t.a.v. de „frontmannen” en het Vlaamse Front. Overigens hielden beide kwesties nauw met elkaar verband. Katholiek-Vlaamse prominenten als A. Van de Vyvere en P. Pouillet waren zeer beducht voor de „erop-en-erover”-mentaliteit van de flamingantische „jonkheid”, die schermde met het godsvredeprincipe en die opkwam voor zelfbestuur¹². Immers, ze vreesden dat het in hun ogen arrogante en intransigente optreden van de Fronters „alle brede propaganda” in de katholiek-Vlaamse beweging onmogelijk zou maken, daar het de gematigd-Vlaamse elementen zou afschrikken¹³. In dit licht verschijnt de „Brugse formule”, die nadrukkelijk ’s lands eenheid postuleerde, als een poging om een dam op te werpen tegen dat opdringerig geweld (DS, 23-11-1919). Bezorgd als ze waren voor de eenheid van de Katholieke Partij, stelden ze wellicht met opluchting vast dat het Vlaamse Front zich in de loop van 1919 ontwikkelde van politieke beweging tot politieke partij, die met eigen lijsten de verkiezingen inging. Nu kon dit „wapen tegen de Katholieke Partij” openlijk bestreden worden (DS, 10-11-1919).

De houding van Van Cauwelaert t.a.v. Fronters en Vlaamse Front was van meet af aan niet vrij van ambiguïteit. Daartoe hadden een aantal pijnlijke ervaringen in het recente verleden ongetwijfeld bijgedragen. Zo had hij zich bij en na

* Het eerste deel verscheen in *Wetenschappelijke Tijdingen*, XLVII (1988) p. 228-235.

12. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 28-4-1919; *ibid.*, P. Pouillet aan FVC, 30-4-1919.

13. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 30-5-1919.

zijn tweede ontmoeting met de leiding van de Frontbeweging in mei 1918 politiek gechanteerd gevoeld. Hiervan getuigt zijn uitval aan het adres van Hendrik Borginon: „Maar als Zander meent dat ik me met de zweep zal laten drijven, waar ik uit overtuiging niet heen wil, dan vergist hij zich. Ik ben geen muilezel, en zal me desnoods voortaan terughoudender tonen liever dan de schijn op mij te nemen dat ik voor openbare chantage toegankelijk ben. Ik heb niet het recht mijn aanzien te grabbel te gooien...”¹⁴. Niet minder geërgerd toonde hij zich, toen de leiding van het Vlaamse Front de medewerking van F. De Pillecyn aan *De Standaard* afhankelijk wilde maken van een resem voorwaarden die hij als onbetamelijk van de hand wees¹⁵. Hierdoor geleerd, was hij op zijn *qui-vive*, zeker wanneer electorale zaken aan de orde waren. Geen bezwaar had hij nochtans tegen samenwerking in het kader van het Algemeen Vlaams Verbond, mits eerbiediging van het specifieke karakter en de eigen opdracht van dit Verbond (DS, 30-3-1919)¹⁶. Hij stond evenmin afwijzend t.a.v. politiek engagement van „realistisch ingestelde” fronters in de Katholieke Partij¹⁷. T.a.v. de doctrinair — de „verbitterde radicale oudstrijders”, dixit Ph. Van Isacker — was hij vermoedelijk heel wat terughoudender dan Van de Perre die nog hun vertrouwen genoot¹⁸. Ook hier bracht de kiesstrijd verwijdering, toen ook laatstgenoemde zich met het oog op de nakende parlementsverkiezingen uiteindelijk aan de zijde schaarde van de voordien in *De Standaard* zo fel gelaakte franskiljons-conservatieve Katholieke Grondwettelijke Vereniging te Antwerpen (DS, 5, 7 en 26-10-1919). Dergelijk kartel, waartegen het Vlaamse Front al vroeger had gewaarschuwd, plaatste beide voormannen in een delicate en kwetsbare positie. Zelfs de redactiesecretaris De Pillecyn moest bekennen, dat hij er niet „con amore” had kunnen over schrijven¹⁹.

In deze context verscheen op de verkiezingsdag de nijdige uitval van de krant tegen de Frontpartij waarin, wonderlijk genoeg, geen stelling werd genomen tegen de door haar gepropageerde en door Van Cauwelaert bestreden zelfbestuursgedachte (cfr. o.m. DS, 14-11-1919). Hier is mogelijk de invloed merkbaar van Van de Perre die, ofschoon hij niet a priori voorstander was van bestuurlijke scheiding, daarvan geen slijtzwam wou maken.

14. FVC aan Gustaaf Sap, 15-6-1918 (geciteerd door M. CORDEMANS, *Dr. A. Van de Perre's oorlogsjaren, 1914-1918*, Wetteren, 1963, p. 605).

15. Corr. FVC, FVC aan A. Debeuckelaere, 13-3 en 1-4-1919. Zie ook: G. DURNEZ, *De Standaard: het levensverhaal...*, p. 107-108 en E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis...*, p. 97-98.

16. Corr. FVC, FVC aan Vital Celen, 9-5-1919.

17. Ph. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk: nagelaten memoires*, Antwerpen, 1953, p. 54.

18. H. J. ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging* - Deel I, p. 265; Deel 2, p. 31-32 en Th. LUYKX, *Dr. Alfons Van de Perre en zijn tijd...*, p. 192-196.

19. Corr. FVC, F. De Pillecyn aan FVC, 24-11-1919.

Vlaamse eendracht en Minimumprogramma onder politieke druk (half november 1919 tot midden augustus 1920)

„In Vlaams en democratisch opzicht...hebben we alle reden tot voldaanheid”, luidde op 18 november 1919 de commentaar bij de verkiezingsuitslagen. Ook merkte de krant op dat het Vlaamse Front „een ernstig aantal stemmen” had verworven, en ze voegde er betekenisvol aan toe: „Een parlementaire macht wordt ze in geen geval...” De volgende dag drong het blad aan op eendrachtig optreden van de Katholieke Partij met inachtneming van het Vlaamse programma en de standsbelangen.

Met de oprichting van de Katholieke Vlaamse Kamergroep (KVK) - formeel gebeurde dit op 3 december 1919 - beoogden de belangrijkste promotoren ervan, nl. Frans Van Cauwelaert, Prosper Pouillet en Joris Helleputte, in de eerste plaats aan het eerder geëntameerde proces van machtsverwerving binnen de Rechterzijde op parlementair vlak gestalte te geven²⁰. Dergelijke groepsvorming was noodzakelijk voor de geloofwaardigheid van de voorgenomen gedragslijn om de medewerking van de katholieke vlaamse gezinden aan de grondwetsherziening te laten afhangen van de behandeling van het Vlaamse vraagstuk (DS, 9-12-1919). Deze vanuit Vlaams oogpunt krachtdadige houding moest er ook toe bijdragen, „de Frontpartij in haar vooruitgang te belemmeren”²¹. Terzake was J. Helleputte formeel: „De Frontpartij kan alleen worden bestreden door *onze Vlaamse politiek*: handelend optreden!”. P. Pouillet wilde met de Fronters „niets gemeens” hebben. En Van Cauwelaert, als voorzitter van de Kamergroep-in-oprichting, besloot: „Grote terughouding nodig, ten minste voorlopig... F(ront) P(artij): kwade trouw! Beschouwen ons als hun grote vijanden”²².

De afwijzende houding van veruit de meeste leden van de Kamergroep en hun kritiek op de in hun ogen dubbelzinnige houding van *De Standaard* lieten sporen na in Van Cauwelaerts redactionele richtlijnen. Was er op 26 november sprake van „neutraliteit” die nog „welwillend” kon worden, dan schreef hij op 4 december onomwonden: „En het is in belang van een goede samenwerking tussen de Katholieke Vlaamse Kamergroep en *De Standaard* en de Katholieke Vlaamse Landsbond dat wij de scheidingslijn tussen ons en de Frontpartij steeds eerbiedigen...”²³. N.a.v. een artikel dat „vele vooraanstaande vrienden van *De Standaard*... als een ophemeling van het Front” beschouwden,

20. E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis...*, p. 122-123.

21. Archief J. Helleputte, n° 473, Verslag van de zitting van de Vlaamse Kamergroep, 3-12-1919.

22. Archief FVC - Taalkwestie KVK, 25-11-1919. Zie ook: E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis...*, p. 123.

23. Corr. FVC, FVC aan F. De Pillecyn, 4-12-1919.

vroeg hij een redactioneel medewerker „te vermijden dat *De Standaard* de schijn zou aannemen de politiek van het Front goed te keuren of ermee te sympathiseren”²⁴. Over de naleving van die richtlijnen werd angstvallig gewaakt door vooral A. Van de Vyvere, die in de loop van 1920 Van Cauwelaert herhaaldelijk wees op „ontsporingen”²⁵. N.a.v. dergelijke opmerkingen verstrekte Van Cauwelaert aan De Pillecyn meer stringente instructies, die gingen van de noodzaak van „betere censuur” over verzoeken om op te houden „met in nevelachtige bewoordingen te schrijven” tot aanmaningen om „zoals ieder blad dat zich zijn zending aan het hoofd van een groep bewust is...vinnig op te treden tegenover onze tegenstrevers en hun zwakheden aan het licht te brengen”. Zelfs het triviale kon daarbij dienstig zijn: „Hoe komt het dat *De Standaard* nog geen woord heeft geschreven over het vermakelijk incident van de frontleider van Brugge die in vrouwenkleding werd aangehouden?”²⁶.

Alle aansporingen, vermaningen e.d. ten spijt waren noch Van de Perre noch De Pillecyn vooralsnog geneigd om het Vlaamse Front voor schut te zetten. Slechts in een drietal door Van Cauwelaert geïnspireerde of geschreven editoriaalen werd in deze periode op al dan niet bedekte wijze kritiek geuit op het Front (DS, 11-3, 9-5 en 1-10-1920). Overigens blijkt uit een brief van de felle anti-frontistische A. Van de Vyvere aan Van de Perre dat laatstgenoemde klaarblijkelijk niet overtuigd was van de schadelijkheid van die partij²⁷.

Operatie goodwill: tegen welke prijs?

Tegenover de tweede Nationale Unie-regering o.l.v. L. Delacroix nam *De Standaard* aanvankelijk een „afwachtende, maar oplettende houding” aan (DS, 18-12-1919). Een week na de vertrouwensstemming in de Kamer, waarbij 19 katholiek-Vlaamse volksvertegenwoordigers o.l.v. Van Cauwelaert zich onthielden, stipte XYZ — onder dit pseudoniem ging bijna zeker de leider zelf schuil — in de krant aan, dat Delacroix II „op een betere stemming (kan) rekenen dan de eerste” (DS, 31-12-1919). Wel wees hij erop dat de Kamergroep haar steun afhankelijk maakte van de houding van het gouvernement t.a.v. o.m. het taalvraagstuk. Tenslotte sprak de auteur, weliswaar op voorzichtige wijze, zijn voorkeur uit voor een „democratische concentratie”, ook al toonde hij zich „voorlopig zeer sceptisch over de uitvoerbaarheid” ervan (DS, 31-12-1919). Zoals o.m. blijkt uit de briefwisseling van minister P. Pouillet met

24. Corr., FVC aan Heeman, 15-12-1919.

25. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 9-1, 8-8, 11 en 27-9, 2 en 19-10-1920. Zie ook: V. JANSSENS, *Burggraaf A. Van de Vyvere in de geschiedenis van zijn tijd (1871-1961)*, Tiel, 1982, p. 114-117.

26. Corr. FVC, FVC aan F. De Pillecyn, 26-7, 9-8 en 4-10-1920.

27. Archief AVDP, A. Van de Vyvere aan AVDP, 12-12-1919.

Van Cauwelaert, was deze „wensdroom” in de eerste plaats een waarschuwing, gericht aan de behoudsgezinden van de Rechterzijde²⁸.

Om de Waalse partijgenoten gunstig te stemmen t.a.v. het Minimumprogramma en om hun medewerking te bekomen bij de parlementaire behandeling van de wetsvoorstellen dienaangaande, werd in de schoot van de Kamergroep aangedrongen om „de vooroordelen (te) helpen wegzuiveren”²⁹. Aan deze campagne verleende *De Standaard* zijn medewerking door herhaaldelijk aan te dringen op eendrachtig optreden van de Katholieke Partij (DS, 19-11-1919; 23-4 en 21-5-1920) en te wijzen op de noodzaak van een nationale oplossing voor de taalkwestie (DS, 27 en 30-12-1919; 21-5 en 28-7-1920). Ook liet het blad niet na hulde te brengen aan de Waalse volksvertegenwoordigers die op 6 augustus 1920 hadden gestemd voor het wetsvoorstel inzake taalgebruik in bestuurszaken (DS, 7 en 10-8-1920). Tevens drong het aan op een spoedige behandeling en ongewijzigde aanvaarding ervan door de Senaat (DS, 10-8-1920).

Enkele dagen later betreurde de krant dat de behandeling in de Senaat werd verdaagd (DS, 13-8-1920) en op 30 augustus werd onomwonden bedreigd, dat de Kamergroep „in de oppositie” treden zou, indien getornd werd aan het gelijkheidsbeginsel dat in het voorstel vervat zat (DS, 30-8-1920). Deze editorialem, die hoogstwaarschijnlijk door Van Cauwelaert werden geschreven, pasten in de campagne die i.s.m. de Landsbond werd opgezet om de senatoren onder druk te zetten³⁰. Alle ferme uitspraken ten spijt, bleef genoemd wetsvoorstel nog maandenlang in de Senaat hangen en het werd er stevig gea-mendeerd...

Uit menig hoofdartikel blijkt dat niet iedereen even gerust was met die gang van zaken. Reeds op 1 en 3 januari 1920 liet Van de Perre zich sceptisch uit over de geplande goodwill-operatie met de opmerking: „’t Zijn goede politiekers, die franskiljons”. Opvallend is ook de stelligheid waarmee hij in juni 1920 de onontkoombaarheid van een „democratische regering” poneerde (DS, 13 en 14-6-1920). Wel stond hij ver af van de tactische overwegingen van P. Pouillet. F. De Pillecyn van zijn kant nam elke gelegenheid te baat om te waarschuwen tegen compromissen en politiek opportunisme i.v.m. de ver Vlaamsing van de Gentse universiteit (DS, 28-11-1919; 12-1 en 26-6-1920), tegen toegevingen inzake Minimumprogramma (DS, 11-12-1919), tegen chantage vanwege Franstaligen (DS, 31-1-1920) en tegen voorbarig triomfalisme (DS, 8-8-1920). Op laatstgenoemd editoriaal, dat de redactiesecretaris schreef n.a.v. de goedkeuring door de Kamer van het voorstel van bestuurlijke taalwet, reageerde A. Van de Vyvere trouwens verontwaardigd: „’t Is dom en

28. E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis...*, p. 120-122.

29. Dixit P. Pouillet op de bijeenkomst van de KVK op 25-11-1919.

30. Corr. FVC, FVC aan AVDP, 9-8-1920.

boos''³¹. Hij achtte het artikel immers strijdig met de gevoerde politiek van „verzoening'' en „toenadering'' en hij was overtuigd dat „die verdachtmaking'' in de kaart speelde van de Fronters. In een schrijven van Van Cauwelaert aan F. De Pillecyn sloot eerstgenoemde zich bij die kritiek aan: „Het is werkelijk nodig dat gij ophoudt met in nevelachtige bewoordingen te schrijven. Wees in godsnaam klaar en uitgesproken volgens het programma van het Katholiek Vlaams Verbond (d.i. de KVL) en van de Katholieke Vlaamse Kamergroep. Houd u aan mijn aanwijzingen: het is het enige middel om een krachtige en ook vruchtbare politiek te voeren. Gij hebt geen denkbeeld hoe onaangenaam voor mij de positie dikwijls gemaakt wordt door *De Standaard*...''³².

Ten strijde tegen anti-Vlaamse reactie en „nationaalpolitiek'' (midden augustus tot einde oktober 1920)

Van de aanvang af nam *De Standaard* het Belgische buitenlandse beleid op de korrel. Zo achtten F. Van Cauwelaert en A. Van de Perre de uitgesproken gerichtheid op Frankrijk strijdig met de door hen voorgestane politiek van zelfstandigheid. In deze context ijverde Van Cauwelaert vooral voor verstandhouding met Nederland en Van de Perre voor de Antwerpse havenbelangen. Toen in december 1919 in de Kamer stemmen opgingen t.v.v. een Frans-Belgische militaire overeenkomst, reageerde de krant onmiddellijk zeer gevat: „Wij willen veilig maar ook onafhankelijk zijn'' (DS, 17-12-1919). „Geen militair verbond met Frankrijk'', titelde het dagblad op 13 maart 1920 als antwoord op artikelen in Franstalige bladen die daarop aandrongen. Naar aanleiding van o.m. de Belgische deelneming aan de bezetting van Frankfurt, het heengaan van minister van Binnenlandse Zaken J. Renkin en het afbreken van de onderhandelingen met Nederland herhaalde *De Standaard* hetzelfde standpunt (DS, 14 en 15-4-1920; 4 en 10-6-1920).

Het verzet tegen een dergelijke overeenkomst groeide uit tot een campagne met de publikatie op 11 augustus van de eerste bijdrage van Van de Perres artikelenreeks „Over een Frans-Belgisch militair verbond''. In een maand tijds pleegde hij daarover niet minder dan achttien artikelen, waarvan er twaalf als editoriaal verschenen. Daarin ontwikkelde hij bedenkingen en bezwaren van militaire, diplomatieke, intern-politieke en constitutionele aard³³.

Toen bekend werd dat het Frans-Belgische militaire akkoord gesloten was, betreurde een zichtbaar ontgoochelde A. Van de Perre het openbaar stilzwijgen

31. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 8-8-1920.

32. Corr., FVC aan F. De Pillecyn, 9-8-1920.

33. Voor een uitvoerige analyse van Van de Perres (hoofd)artikelen i.v.m. het Frans-Belgische militaire akkoord, zie: Th. LUYKX, *Dr. Alfons Van de Perre en zijn tijd* ..., p. 255-262 en G. PROVOOST, *Vlaanderen en het militair-politiek beleid in België tussen de twee wereldoorlogen* - Deel I, Leuven, 1976, p. 131-136 en 147-153. In strijd met wat Provoost op p. 152 beweert, verschenen de (hoofd)artikelen niet als Vrije tribune (cfr. G. DURNEZ, *De Standaard: het levensverhaal* ..., p. 150).

van „zoveel mannen van gezag”. Hij kondigde aan dat *De Standaard* „zonder illusie” zal voortgaan „vrij en onafhankelijk” zijn woord te zeggen. Hij vroeg zich af of en hoe de Vlaamse volksvertegenwoordigers zouden reageren. Om erger te voorkomen achtte hij tenslotte de organisatie van Vlaams verweer tegen de Frans-Belgische opdringerigheid onontbeerlijk (DS, 17-9-1920). In antwoord op een verzoek vanwege o.m. Ernest Claes tot publiek verzet verduidelijkte Van de Perre in een Vrije tribune zijn standpunt. Vooreerst kon hij weinig begrip opbrengen voor de houding van minister P. Pouillet: „Het feit ... dat hij het ministerie volgde om de Entente goed te keuren ... stoot ons tegen de borst”. Hij was evenmin mals voor de Katholieke Vlaamse Kamergroep die hij gebrek aan openheid, eensgezindheid en gezag verweet (DS, 26-9-1920).

Mede onder de druk van P. Pouillet en A. Van de Vyvere³⁴ schreef Van Cauwelaert, eveneens in Vrije tribune, „Een woord van opheldering en terechtwijziging” (DS, 1-10-1920). Hij noemde de uitlatingen van Van de Perre i.v.m. de betrokkenheid van Pouillet „niet gelukkig” en hij bracht aan laatstgenoemde hulde om zijn kranigheid als Vlaming. In zijn ogen vergiste Van de Perre zich ook wat betreft „de zetel” van de door hem gesignaleerde kwaal in de katholiek-Vlaamse gelederen. Om dit te verhelpen diende, naar zijn inzien, het partijleven verstevigd te worden: „door de herziening van zijn grondslagen, in Vlaamse geest, op een vaste standsorganisatie”. Tevens beklemtoonde hij dat „ons partijleven, in Vlaams opzicht, zijn voornaamste uitdrukking vindt in onze Katholieke Vlaamse Arrondissementsbonden en in de Katholieke Vlaamse Landsbond”. Deze vergoelijking van Pouillets houding en dit pleidooi pro domo waren duidelijk niet naar de zin van F. De Pillecyn, die reeds op 17 september bij A. Van de Perre erop had aangedrongen dat de krant „onmiddellijk en zonder aanzien van personen de campagne van verzet” zou openen³⁵. Zonder enige reserve — zijn editoriaal verscheen niet als Vrije tribune — raketde hij o.m. de kwestie van Pouillets ministeriële verantwoordelijkheid op (DS, 4-10-1920). Omdat hij aldus „Minister Pouillet opnieuw zo lelijk in het gedrang” had gebracht, kreeg De Pillecyn van Van Cauwelaert een uitbrander: „Ik hoop dat dergelijke dingen niet meer zullen gebeuren zonder dat we erover gesproken hebben of gij mij even hebt opgetelefoneerd (sic) en dat ge U, zoals ieder blad doet dat zich zijn zending aan het hoofd van een groep bewust is, meer zult toeleggen om vinnig op te treden tegenover onze tegenstrevers en hun zwakheden aan het licht te brengen, dan om inwendig verwarring te stichten”³⁶.

De hierboven geschetste beroering in katholiek-minimalistische kringen, zoals die in *De Standaard*-editorialen haar neerslag vond, was niet alleen aan het

34. Corr. FVC, P. Pouillet aan FVC, 10-9-1920 en A. Van de Vyvere aan FVC, 27-9-1920.

35. Archief AVDP, F. De Pillecyn aan AVDP, 17-9-1920.

36. Corr. FVC, FVC aan F. De Pillecyn, 4-10-1920.

Frans-Belgisch militair akkoord te wijten. Deze zaak, die a.h.w. de druppel was die de emmer deed overlopen, ging immers gepaard met de tergend trage en, vanuit Vlaams oogpunt, afzwakkende behandeling door de Senaat van het wetsvoorstel inzake taalgebruik in bestuurszaken. Dat er tussen beide kwesties een verband bestond, daaraan twijfelde Van de Perre niet. Na de vorming van de regering-Carton de Wiart waarschuwde hij immers voor een mogelijk verbond tussen „nationaalpolitiek” en „anti-Vlaamse reactie” of „buitenlandse zaken enerzijds, taalwet anderzijds”, dat ten tijde van het tweede ministerie-Delacroix had bestaan (DS, 25-11-1920).

Toen in de loop van de parlementaire lijdensweg van het voorstel van bestuurlijke taalwet, mede door toedoen van katholieke senatoren, het zgn. gelijkheidsbeginsel danig in het gedrang kwam, riep Van de Perre in *De Standaard* op tot „Een grote Vlaamse betoging te Antwerpen” als uiting van Vlaamse eendracht achter „onze voormannen”, ten einde de Senaat onder druk te zetten (DS, 12-10-1920). Bovendien laakte hij de flaminganten die de oprechtheid van F. Van Cauwelaert in twijfel trokken — „Er sluipen slangen in onze rangen” (DS, 12-10-1920) —, hij stigmatiseerde de gefrustreerde aanhangers van de zelfbestuursgedachte (DS, 17-10-1920) en hij dreigde — dit vooral ter attentie van de „conservateurs” — met een „democratisch ministerie” (DS, 24-10-1920).

Daags na de betoging titelde de krant over de breedte van vier kolommen: „Vlaams in het bestuur. Duizenden Vlamingen eisen onverbiddeijk Vlaams in het bestuur en huldigen de vader der gelijkheidswet, F. Van Cauwelaert” (DS, 1-11-1920). Aldus werd in volle regeringscrisis het katholiek-Vlaamse politieke leiderschap van Van Cauwelaert door *De Standaard*, en meer bepaald door Van de Perre dik in de verf gezet. Zodoende sloot laatstgenoemde zich aan bij het verzoek van Van Cauwelaert om „de afbrekende kritiek” over te laten „aan groepen zonder uitzicht of zonder verantwoordelijkheid” (DS, 1-10-1920). In die context en in het vooruitzicht van de nakende regeringswijziging prees Van de Perre J. Helleputte, A. Van de Vyvere en P. Pouillet om hun niet aflatende ijver voor Vlaams recht (DS, 8-10-1920). Toen hij op 17 oktober zijn eerder geuite kritiek op de Kamergroep op meer gematigde wijze herhaalde, voegde hij er onmiddellijk aan toe: „Deze kritiek bedoelt niet de voorzitter van de Vlaamse groep, M. Van Cauwelaert; zij beoogt hem zelfs minder dan de andere leden ...”.

Aangespoord door zijn vriend, geconfronteerd met de misnoegdheid van menig katholiek-Vlaams militant, geruggesteund door een gepikeerde Kamergroep³⁷ en wellicht ook zelf ontgoocheld door het failliet van de goodwill-operatie t.a.v. de Waalse partijgenoten, liet Van Cauwelaert zich evenmin on-

37. Zie: E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis ...*, p. 131.

betuigd. Bijna onmiddellijk verwelkomde hij de oproep van Van de Perre tot het houden van een betoging en hij verruimde de mogelijke betekenis ervan, door die ook te zien als „inleiding” op de vernederlandsing van de Gentse universiteit (DS, 14-10-1920). Hij nam ook een strakke houding aan i.v.m. toekomstige regeringsdeelname van katholiek-Vlaamse verkozenen: „Ik ben van oordeel ... dat Vlamingen voortaan alleen deel kunnen maken van de regering wanneer het regeringsprogramma zelf duidelijk onze voornaamste eisen bevat, en hun deelneming van aard is om de uitvoering van dit programma te verwezenlijken” (DS, 14-10-1920). Aldus herhaalde hij bijna woordelijk de zienswijze die Van de Perre eerder, nl. op 26 september, in *De Standaard* had verkondigd. Bovendien verklaarde hij zich een beslist tegenstander van de gesloten Frans-Belgische overeenkomst, die „zelfs in haar zwakste vorm moet ... worden bestreden, omdat ze gevaarlijk is voor België” (DS, 19-10-1920). Tenslotte sloot hij zich aan, wat de strijdwijze betrof, bij een idee dat Van de Perre een maand vroeger (DS, 17-9-1920) had gelanceerd: „... ons parlement heeft de mogelijkheid in handen om door het weigeren van kredieten en door de organisatie wetten van het leger (sic) het werk van minister Janson in duigen te slaan ... en het zal voldoende zijn dat de vlaamsgezinde volksvertegenwoordigers zich scharen aan de zijde van de anti-militaristisch gebleven socialistische, om het gehele kraam, waarrond onze franskiljons zoveel feesturen hebben aangestoken, spoedig te doen ineensinken!” En zijn besluit was, zoals de toekomst zal uitwijzen, van strategische betekenis: „Het weze ons een spoorslag om te strijden voor beperking van diensttijd en de daarmee onafscheidbaar verbonden indeling van het leger in Vlaamse en Waalse eenheden” (DS, 20-10-1920)

Van dreigement tot verzet (begin november 1920 tot medio juli 1921)

A. Van de Perre was niet opgetogen over het ontslag van het ministerie-Delacroix II, „dat toch voor de Vlamingen het slechtste niet was. Het voerde een politiek van welwillende neutraliteit tegenover de Vlamingen. De Vlaamse Groep beloofde Delacroix met dezelfde politiek ...” (DS, 10-11-1920). Deze relatieve mildheid hield wellicht verband met „de zekere toenadering”, die sinds kort te bespeuren viel tussen socialistische en een deel van de vlaamsgezinde katholieken en christen-democraten³⁸. Van de Perre wenste een nieuwe regering o.l.v. dezelfde premier, die in zijn ogen sterker stond dan vroeger t.a.v. belagers als Jules Renkin e.a. (DS, 10-11-1920). Hij had dan ook enige moeite met de toetreding van de Kamergroep tot de regering-Carton de Wiart: hij „onderwierp” zich aan die beslissing en hij achtte de redding van het wets-

38. E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis ...*, p. 132.

voorstel tot vervlaamsing der besturen „meer dan een offer waard” (DS, 20-11-1920). Overigens toonde hij zich sceptisch i.v.m. de slaagkansen van het nieuwe kabinet (DS, 25-11-1920).

F. Van Cauwelaert — hij was hoogstwaarschijnlijk de auteur van het naamloze hoofdartikel van 21 november 1920 — beklemtoonde dat „het onverminkt aannemen van de taalwet in het regeringsprogramma” werd opgenomen. Terzelfder tijd hield hij echter een stok achter de deur, door te wijzen op het voorwaardelijke karakter van de medewerking van de Kamergroep. Hieromtrent wist hij zich gesteund door de Vlaamse christen-democratische parlementsleden, getuige het editoriaal van Hendrik Heyman in *De Standaard* van 14 november. Voor alle duidelijkheid waarschuwde deze christen-democraat zijn conservatieve en/of niet-vlaamsgezinde partijgenoten dat ze geen illusies moesten koesteren, wilden ze de „katholieke zaak” niet verkwanzelen. Aldus verwees hij impliciet naar de tumultueuze bijeenkomst op 9 november van de katholieke parlementsleden, waarop hem en Pouillet door o.m. J. Renkin en Ch. Woeste was verweten verdeeldheid te zaaien in land en partij³⁹. Enkele dagen later riep Van de Perre de Vlamingen op om zich eensgezind en publiekelijk achter Pouillet te scharen (DS, 17-11-1920). Hiermee kwam hij ruimschoots tegemoet aan de vraag van deze laatste aan Van Cauwelaert om in zijn krant het geroddel rond en de verdachtmakingen tegen hem te weerleggen⁴⁰.

De behandeling door de Senaat van het wetsvoorstel inzake taalgebruik in bestuurszaken liep niet van een leien dakje. Toen duidelijk werd dat de senatoren zich weinig gelegen lieten aan het door de Kamer aangenomen voorstel, beschuldigde *De Standaard* hen in de Pillecyn-stijl van „moedwillig onbegrip” (DS, 27-3-1921) bij het „opmaken van een monument van onwil” (DS, 24-12-1920). Een paar weken vóór dat de afgezwakte versie door de Senaat werd goedgekeurd, wees de krant die als ontoereikend van de hand. De auteur — vermoedelijk Van Cauwelaert — voegde er resoluut aan toe: „Wij mogen ervan overtuigd wezen dat de Kamer deze weg niet zal volgen” (DS, 30-4-1921). Dit klonk als een strijdkreet, te meer daar Pouillet, die een maand eerder het Senaatsvoorstel „aanneemlijk” had genoemd, zich uitsprak tegen een parlementaire carrousel⁴¹. Met zijn verklaring wilde Van Cauwelaert zijn collega's van de Kamergroep ongetwijfeld aanzetten tot grote(re) hardnekkigheid, zowel binnen de Rechterzijde als t.a.v. de regering. Bovendien hoopte hij de Katholiek-Vlaamse Verbonders, die op 15 en 16 mei zouden congresseren, enigszins gerust te stellen. In dezelfde lijn lag ook zijn oproep in de krant van 3 mei 1921 om te Brussel een massale betoging te organiseren als uiting van Vlaamse eendracht m.b.t. twee hete politieke hangijzers, nl. de bestuurlijke taalwet en de vernederlandsing van de Gentse universiteit.

39. ID., o.c., p. 133.

40. Corr. FVC, P. Pouillet aan FVC, 11-11-1920.

41. Corr. FVC, P. Pouillet aan FVC, 27-3-1921.

Deze laatste kwestie was intussen op de politieke voorgrond verschenen ingevolge het regeringsontwerp „inzake het gebruik van talen in het hoger onderwijs” (het z.g. ontwerp-Destrée), dat op 22 maart 1921 in de Kamer werd neergelegd. Reeds de volgende dag kantte *De Standaard* zich in een niet-ondertekend editoriaal tegen dergelijke „voorlopige maatregel”, die het gevaar inhield van een nieuwe universiteit. Bovendien werd gehamerd op de noodzaak van Vlaamse eendracht. Deze oproep sneed hout, daar minister Van de Vyvere het ontwerp, dat hij mede ondertekend had, verdedigde in de schoot van de Kamergroep. Pouillet kon zijn collega's evenwel overtuigen om zich in de Kamerafdelingen te onthouden⁴². Anderzijds is het tekenend voor de omzichtigheid van Van Cauwelaert, dat zijn krant het voor Van de Vyvere opnam tegen berichten als zou de minister de vervlaamsing van de Gentse universiteit niet als dringend-noodzakelijk beschouwen. Vermanend besloot de auteur, vermoedelijk Van Cauwelaert zelf: „Maar ook voor de Vlamingen is het een les: zij staan al te gereed met hun wantrouwen uit te pakken tegen hun eigen vrienden” (DS, 1-4-1921). Dergelijke reactie was niet van aard om Vlaams-radikalen als de Pillecyn gerust te stellen. Hij was hoogstwaarschijnlijk de schrijver van het hoofdartikel van 7 april waarin werd aangedrongen op de grootst mogelijke behoedzaamheid vanwege de Vlaamse kamerleden t.o.v. minister J. Destrée.

Ook in rangen van de Kamergroep groeide het ongeduld, zoals blijkt uit de publieke waarschuwing van Pouillet tot de Waalse en Brusselse partijgenoten op het tweede congres van de Katholieke Vlaamse Landsbond: „Indien gij moest tegen onze Vlaamse Beweging samengaan met Waalse socialisten en liberale franskiljons, dan zeggen wij: geen rechtsherstel, geen toelagen” (DS, 18-5-1921). Met dit dreigement wilde hij hen onder felle druk zetten om eindelijk oor te hebben voor de revendicaties inzake taalgelijkheid van de Vlaamse meerderheid in de partij. Hij stuurde evenwel niet aan op de val van de regering: „Moest er een liberaal-socialistisch ministerie komen, wie weet voor hoeveel maanden of jaren de regeling van de zaak zou kunnen uitgesteld worden”⁴³.

In mindere mate bekommerd om het lot van het regerende kabinet waren de drie vlaamsgezinde christen-democratische volksvertegenwoordigers die weinige tijd later in *De Standaard* aan het woord kwamen. Zo riep een strijdlustige Isidor De Greve op tot betogen om de parlamentsleden tot betere gevoelens te dwingen i.v.m. het bestuurlijk taalwetsvoorstel, en hij drong aan op gezamenlijk overleg tussen en gemeenschappelijke actie van sociale en Vlaamse Beweging (DS, 21-5-1921).

42. Zie: H. J. ELIAS, *25 Jaar Vlaamse Beweging* - Deel 2, p. 58.

43. Corr. FVC, P. Pouillet aan FVC, 27-3-1921. Zie ook: E. GERARD, *De structuur van de Katholieke Partij* ..., p. 210.

Hendrik Marck kondigde op 8 juni het verzet aan van „velen” tegen het op 20 mei bij de Kamer ingediende wetsontwerp-Devèze, omdat dit geen rekening hield met de Vlaamse en christen-democratische eis van gewestelijke indeling en diensttijdverkorting. Komplottend besloot hij: „Ik hoorde onze Vlaamse volksvertegenwoordigers spreken over deze kwestie en ik weet wat zij willen doen en wat zij zullen doen. Daarom durf ik schrijven: M. Devèze mag niet meer hopen ... Het ogenblik om verdere uitleg te geven is nog niet gekomen, want er zitten gevaarlijke luistervinken in onze buurt”. Hierop werd ruim een week later teruggekomen in een naamloos hoofdartikel: „Wij verhopend dat, niettegenstaande de geruchten welke lopen over kabinetskwestie en over het gooien-op-een-akkoordje, bij de legerwet-Devèze een amendement tot gewestelijke indeling zal worden ingediend ...” (DS, 17-6-1921). Daarna sneed De Pillecyn nog herhaaldelijk dat onderwerp aan, waarbij hij zijn wanstouwen uitte t.a.v. minister Albert Devèze en aandrang op de spoedige verwezenlijking van vnl. de gewestelijke indeling (DS, 19-6, 19, 26 en 30-7-1921).

Tenslotte pleitte volksvertegenwoordiger Franz Theelen op 18 juni, aansluitend bij zijn betoog op het tweede Landsbond-congres, voor het verlenen van „zo breed mogelijke” amnestie aan „alle frontsoldaten, die thans nog gekerkerd zitten voor „militair” plichtsverzuim”. Zulk een publieke stellingname getuigde van politieke durf: tot dan toe was deze „brandende kwestie steeds door de katholieken met zekere schroomvalligheid aangeraakt geworden. Men wilde er wel graag over spreken, doch velen vonden het voorzichtiger er maar over te zwijgen ...” (Trudo, pseudoniem van Jan-Emiel Van Grieken in DS, 5-8-1921). Van dergelijke omzichtigheid getuigde ook de houding van F. Van Cauwelaert. Begin januari 1921 stond hij niet toe dat in *De Standaard* een van Lodewijk Scharpé afkomstig bericht verscheen over de oprichting van een „Voorlopig comiteit ter bevordering van amnestie”⁴⁴. Nochtans was o.m. A. Van de Perre nauw betrokken bij dit initiatief⁴⁵. Ook Edmond Van Dieren kreeg geen toegang tot *De Standaard* om in een Vrije tribune zijn (radikale) zienswijze over o.m. amnestie uiteen te zetten⁴⁶. Van redactiesecretaris De Pillecyn verschenen eind 1920 en in het voorjaar van 1921 heel wat bijdragen waarin deze het opnam voor de „petits vicaires” (DS, 18-11-1920), stiekem hulde bracht aan Lodewijk Dosfel (DS, 25-12-1920) en Wies Moens (DS, 21-2-1921), de Veiligheidsdienst stigmatiseerde (DS, 27-11-1920), de discriminerende behandeling van Vlaamse idealisten door het gerecht laakte (DS, 8-12-1920 en 1-5-1921), pleitte voor een verzoenende houding t.o.v. studenten van de von Bissing-universiteit (DS, 25-1-1921), aandrang op milde genade-

44. Corr. FVC, F. De Pillecyn aan FVC, 13-1-1921.

45. Zie: Th. LUYKX, *Dr. Alfons Van de Perre en zijn tijd*, p. 245.

46. Corr. FVC, E. Van Dieren aan FVC, 19-1-1921.

verlening (DS, 5-12-1920 en 10-4-1921) en amnestie eiste voor de oud-strijders (DS, 27-11-1920, 5-2 en 20-4-1921). Hiermee bleef hij klaarblijkelijk „binnen de grenzen ... welke door de Raad van Beheer in deze ... zijn omschreven”⁴⁷.

Zijn „persoonlijke mening” schreef De Pillecyn neer in de brochure „Amnestie” (Brugge, z.j., 23p.), die hij in die dagen publiceerde in samenwerking met L. Dosfel en Eugeen Van de Perre, broeder van Alfons. Daarin sprak hij zich uit voor amnestie aan de „mensen die zich aan een louter politiek misdrijf hebben schuldig gemaakt”⁴⁸. Ofschoon Van Cauwelaert zich niet had verzet tegen deze uitgave — De Pillecyn had hem om zijn toestemming gevraagd —, had hij er duidelijk weinig waardering voor: „... ik meen dat ge in het belang van uw eigen naam als schrijver ongelijk zoudt hebben uw naam te laten gebruiken voor gewone propagandabrochuurtjes”⁴⁹. Vond Van Cauwelaert de beweging voor amnestie op zijn minst inopportuun, dan spande hij zich wel in om zijn collega’s te overtuigen van de noodzaak om een politieke oplossing aan die kwestie te geven. In aansluiting bij de interpellatie van de socialistische volksvertegenwoordigers C. Huysmans en E. Doms drong hij op 25 januari 1921 namens de Kamergroep aan op een regeringsinitiatief⁵⁰.

Opvallend in geheel die discussie is het stilzwijgen van A. Van de Perre. Zoals uit zijn betrokkenheid bij de oprichting van het „Voorlopig comiteit” bleek, was hij voorstander van een „zo ruim mogelijk opgevatte amnestie”. Wellicht achtte hij concrete actie — inclusief een beroep op koning Albert — belangrijker dan „Prinzipienreiteri”⁵¹. Consequent als hij was, deinsde hij er niet voor terug om L. Dosfel na diens voorlopige vrijlating in *De Standaard* binnen te halen als los medewerker!⁵²

Door het aanslepen van het bestuurlijke taalwetsvoorstel, de Vlaamsonvriendelijke regeringsontwerpen inzake hoger onderwijs en leger en de geringe politieke bereidheid om het amnestievraagstuk te „ontmijnen”, was binnen de Kamergroep de ontstemming t.o.v. de regering en de niet-vlaamsgezinde partijgenoten danig toegenomen. Een hardnekkige Van Cauwelaert kon haar uiteindelijk bewegen zich te onthouden bij de stemming op 13 juli 1921 over de begroting⁵³. Hijzelf verantwoordde in *De Standaard* de houding van de Kamergroep (DS, 17-7-1921). Hij beklemtoonde dat ze de daad bij het woord

47. Corr. FVC, F. De Pillecyn aan FVC, 13-1-1921.

48. F. DE PILLECYN, *Amnestie*, p. 22.

49. Corr. FVC, FVC aan F. De Pillecyn, 28-2-1921.

50. Zie: H. J. ELIAS, *25 Jaar Vlaamse Beweging - Deel I*, p. 252-253.

51. Zie: Th. LUYKX, *Dr. Alfons Van de Perre en zijn tijd*, p. 244.

52. Zie: G. DURNEZ, *De Standaard: het levensverhaal ...*, p. 181-182.

53. Zie: E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis ...*, p. 137-138.

zou voegen, telkens de regering „de beginselen van ons program” veronachtzaamt, en hij wees op de noodzaak van haar zelfstandige opstelling „zolang de Rechterzijde, als zodanig, ons taalrecht niet erkent”. Zodoende werden ook de vlaamsonwillige partijgenoten onder druk gezet. Aan deze vastberadenheid van in de eerste plaats Van Cauwelaert was de heersende politieke crisis te Antwerpen niet vreemd, te meer daar deze kwestie van meet af aan een nationale dimensie had⁵⁴.

„*De Antwerpse crisis is een uiting van een algemene toestand*” (DS, 31-8-1921)

In een hoofdartikel van vermoedelijk F. Van Cauwelaert, dat verscheen twee dagen vóór de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921, werden deze uitdrukkelijk in het teken gesteld van de democratisering van de Katholieke Partij op basis van standsorganisatie: „Voor de eerste maal wordt het plan van de herinrichting van de Katholieke Partij op brede schaal in toepassing gebracht ... De richting welke nu op gemeentelijk terrein wordt ingeslagen, zal ook de richting zijn waarlangs de algemene politiek van onze partij verlopen zal”. Tevens werd beklemtoond, „dat de Vlaamse betrachtingen tot een sterk geheel gegroeid zijn met ons katholiek gedachtenleven” (DS, 22-4-1921). Op deze beide punten kwam men terug in de nabeschouwingen bij de verkiezingen. Daarin werd gewezen op het „schitterend” slagen van die „eerste proeve van herinrichting” van de partij (DS, 26-4-1921) en stelde men, dat „de Vlaamse gedachte besloten ligt in de nieuwe partij-inrichting der katholieken op het gebied van de standsorganisatie” (DS, 28-4-1921).

De in deze uitspraken vervatte denkbeelden lagen in de lijn van het compromis dat op 7 november 1920 tot stand was gekomen tussen de verschillende strekkingen in het katholiek-minimalistische kamp m.b.t. de partijhervorming en de rol van de Katholieke Vlaamse Landsbond in het katholieke partijleven in Vlaanderen⁵⁵. In dit akkoord sprak het Hoofdbestuur van de Landsbond zich uit voor de democratisering van de partij op basis van standsorganisaties en voor het opnemen van de Vlaamse eisen in het partijprogramma. Tot de verwezenlijking van dit laatste punt moest de Landsbond als drukingsgroep bijdragen⁵⁶. Deze overeenkomst kwam er vooral onder druk van de Vlaamse woordvoerders van de voornaamste standsorganisaties, nl. J. Helleputte en H. Heyman. Ook zij die, zoals Baels en A. Van de Vyvere, vooral bezorgd waren

54. Zie: ID., o.c., p. 138 en L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging* - Deel 2, p. 124 en 126.

55. Voor een uitvoerig exposé van de voorgeschiedenis en het verloop van dit controversiële vraagstuk, zoals dat o.m. in *De Standaard* aan bod kwam, zie: E. GERARD, *De structuur van de Katholieke Partij ...*, p. 179-190 en ID., *De Katholieke Partij in crisis ...*, p. 145-152.

56. Zie: *Belangrijke vergadering van de Katholieke Vlaamse Landsbond*, in: DS, 8-11-1920, p. 2, kol. I.

om de eenheid van de partij, vonden daarin soelaas: de dreiging van een door de Landsbond beheerste Katholiek-Vlaamse Volkspartij leek immers afgewend (DS, 3-11-1920).

Daar Van Cauwelaert de „democratische herinrichting van de gehele partij” als van primordiaal belang achtte, kwam het akkoord tegemoet aan zijn hoofdeis. Hij maakte er blijkbaar geen breekpunt van dat de Landsbond in de toekomst mogelijk niet „de belichaming van de partij zelf” zou worden, maar dat hij zich eventueel zou moeten „vergenoegen met de bezielende kracht te zijn van de Katholieke Partij” (DS, 1-10-1920)⁵⁷. Hiermee had A. Van de Perre, die eerder in een Vrije tribune onomwonden zijn beklag had gedaan over het gebrek aan Katholiek-Vlaamse partij-organisatie, -leiding en -tucht (DS, 26-9-1920), duidelijk meer moeite. Immers, op het tweede congres van de Landsbond verklaarde hij ronduit: „Ik hoop dat het Katholiek-Vlaams Verbond het hoofdbestuur zal worden van de standsorganisaties”⁵⁸.

In deze context van moeizame partijhervorming en van toenemend katholiek-Vlaams en christen-democratisch ongeduld t.a.v. regering en niet-vlaamsgezinde conservatieve partijgenoten, werd de Antwerpse schepen- en burgemeesterkwesitie door de protagonisten van *De Standaard* voorgesteld als een cruciale fase in de machtsstrijd binnen de Rechterzijde.

Reeds op 7 mei 1921 laakte Van de Perre in de krant de intriges van de Antwerpse „katholieke patriotten”, die zijns inziens streefden naar de vorming van een katholiek-liberaal schepencollege: „Die heren spelen met vuur ... Socialisten, katholieke democraten en flaminganten zouden het wel eens, verenigd, kunnen opnemen tegen financiers en kasteelheren in Vlaanderen”. Op 1 juni beklemtoonde hij dan het nationaal karakter van de conservatief-democratische tegenstelling: „Zo krijgt de strijd rond het Antwerpse schepencollege een politieke betekenis voor heel het land, het Vlaamse land in het bijzonder”. Op 4 juni droeg F. Van Cauwelaert de redactiesecretaris op om, als antwoord op een artikel in *La Métropole*, een bijdrage te schrijven waarin diende gewezen op het „ondermijningswerk, de scheurmakerij, welke stelselmatig door de katholieke „nationalisten” sedert de wapenstilstand in de Katholieke Partij gebeurd is ... Schrijf eens — en zonder uitstel — een degelijk artikel om ook op dit algemeen verschijnsel nog eens te wijzen en te tonen welke de doodgravers zijn van de partij. Stel daartegenover de gewetensvolheid met welke de katholieke democraten de hogere zedelijke belangen, welke onze partij ook te dienen heeft, in acht neemt. Toon aan dat de zelfstandigheid van

57. *Het Tweede Katholiek-Vlaams Congres te Hasselt*, in: DS, 17-5-1921, p. I, kol. 6 en p. 2, kol. I.

58. *Het Tweede Katholiek-Vlaams Congres ...*, in: DS, 17-5-1921, p. I, kol. 6.

van de Katholieke Partij alleen gered wordt door de Vlaamse christen democraten ...⁵⁹. Aldus geschiedde in het hoofdartikel van 7 juni.

Deze tegenstelling tussen anti-Vlaams conservatisme en vlaamsgezinde democratie beheerste de in *De Standaard* gevoerde strijd rond de vorming van het Antwerpse schepencollege (DS, 9, 27 en 28-6-1921; 1 en 15-7-1921). In de loop van deze campagne gaf Van de Perre een paar keer zijn persoonlijke mening te kennen over de gang van zaken (DS, 28-6 en 28-7-1921). Deze stellingnamen waren niet van aard om de verhitte gemoederen in het katholieke kamp te bedaren. Over zijn eigen vrijmoedigheid, ook t.a.v. zijn „goede vriend” F. Van Cauwelaert, getuigde Van de Perre: „Vrij van elke verbintenis schrijft hij (nl. A. Van de Perre) in *De Standaard*. De dag dat die vrijheid ontnomen wordt, zal er van medewerking aan dit blad geen spraak meer zijn ... Daarmee rekening houdend, zou de lezer ongelijk hebben te denken dat ... (het blad) ... de juiste mening weergeeft van de groep wiens zienswijze het verdedigt, die van de groep-Van Cauwelaert. Wat schrijver dezer betreft, hij neemt de verantwoordelijkheid zijner artikelen op en wenst ze geenszins in de schoenen te schuiven van Mr. Van Cauwelaert ...” (DS, 28-6-1921).

In het teken van de „Grote beginselen” (eind augustus tot eind november 1921)

Toen eind augustus 1921 in *De Standaard* de campagne werd ingezet met het oog op de parlementsverkiezingen van 20 november, kwam nog sterker dan voorheen de verstrengeling van lokale met nationale politiek op de voorgrond. De kiesstrijd stond immers in het teken van de nog hangende Antwerpse burgemeesterkwestie, van de verscheurdheid binnen de Katholieke Partij en van het voorspelbaar einde van Nationale Unie-regeringen⁶⁰.

A. Van de Perre opende op 25 augustus de verkiezingscampagne met een enthousiaste nabeschouwing bij het arrondissementeel Katholiek-Vlaams Congres te Gent. Hierin drong hij vooral aan op een zelfstandig politiek optreden van de Katholieke Partij bij toekomstige coalitievorming, zoals „Van Cauwelaert (deed) te Antwerpen”. Enkele dagen later schilderde hij de crisis binnen de Antwerpse Katholieke Partij af als „uiting van een algemene toestand” en achtte hij de vorming van een z.i. onoverwinnelijk „democratisch blok” mogelijk, indien de katholieke conservatieven zouden volharden in de boosheid (DS, 13-8-1921). Op 15 september ging hij heftig tekeer tegen de „scheurmakers” o.l.v. Paul Segers. De volgende dag riep een erg bewogen Van de

59. Corr. FVC, FVC aan F. De Pillecyn, 4-6-1921.

60. Zie: E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis ...*, p. 163-167; M.-T. THIELEMANS, *La chute du gouvernement d'union nationale*, in: *Revue belge de philologie et d'histoire*, LVII (1979), p. 371-373 en L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging* - Deel 2, p. 124 en 126.

Perre de katholieke Vlamingen op om de rangen te sluiten rond Van Cauwelaert (DS, 16-9-1921). Deze oproep was in de eerste plaats bestemd voor de leden van de Kamergroep, die dezelfde dag samenkwamen om stelling te nemen t.a.v. de crisis in de Antwerpse Katholieke Partij. Vermoedelijk was het eveneens Van de Perre die een week later kritiek had op de volksvertegenwoordigers van de Kamergroep die op 16 september hun kat hadden gestuurd. Tevens wees hij de voorstelling als zou Van Cauwelaert „de gevangene van socialist en Frontpartij” zijn, als „hatelijk” van de hand (DS, 23-9-1921). Met de Frontpartij was het voor A. Van de Perre gedane zaak, sinds die op 11 augustus „de oorlog had verklaard aan de groep-Van Cauwelaert” (DS, 1-9-1921). T.a.v. de socialisten was de houding van *De Standaard* in die dagen behoedzamer. Vooralsnog beperkte men er zich toe te wijzen op de positieve evolutie van „de Socialistische Partij, in haar geheel genomen” t.a.v. de netelige schoolkwestie (DS, 12-9-1921).

Op 28 september bracht de krant een triomfantelijke nabeschouwing bij de „Monstervergadering” van de Verenigde Katholieken te Antwerpen: „Antwerpen belichaamt op dit ogenblik, overheerst de politiek der Katholieke Partij in Vlaanderen ... Gans Vlaanderen ziet toe naar Antwerpen”. Op deze bijeenkomst betuigde minister Van de Vyvere zijn steun aan de groep-Van Cauwelaert waarvan hij het ondubbelzinnig katholieke en vaderlandslievende karakter beklemtoonde. Hij verzocht haar niet te „strijden tegen onze verdwaalden, maar de krachten aan te wenden tegen de liberalen en tegen de socialisten ...”⁶¹. In zijn ogen hield *De Standaard* in zijn commentaren onvoldoende rekening met deze principes. Tevens bezwoer hij Van Cauwelaert dat het dagblad, i.p.v. uit te vallen tegen „bankiers en kasteelheren” — cfr. Van de Perres hoofdartikel van 7 mei 1921 —, zich beter zou inzetten voor de „sociale vrede ... tussen allen, ook de rijken niet uitgesloten”. Hij vervolgde: „Gij moet volstrekt de galspuwers en de azijnpijssers uit de redactie doen zwijgen. De grote hoop der katholieken verwacht deftigheid, bezorgdheid voor de grote levensproblemen van ons land. Met schimp en bittere uitvallen zult gij geen enkele stem winnen. Integendeel, gij zult U verzwakken ...”⁶².

Eerder was er ook al kritiek gekomen van Boerenbond-zijde i.v.m. het gebrek aan belangstelling vanwege de krant voor de pas opgerichte Katholieke Unie en met de „kleinzielige kritiek” die ze bij die gelegenheid had geuit⁶³. F. Van Cauwelaert had duidelijk oren voor deze aanmerkingen. Ook al had hij serieuze bezwaren tegen de plaats en de rol van de Federatie van Kringen in

61. *De monstervergadering in de Burgerkring*, in: DS, 28-9-1921, p. I, kol. 5.

62. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 6-10-1921 (kopie).

63. Corr. FVC, Frans Brusselmans aan FVC, 24-9-1921.

de hervormde partij, toch sprak hij zijn ontstemming uit over het door de Boerenbond-leiding gewraakte artikel en hij nodigde zijn correspondent uit om voor het dagblad een artikel te schrijven waarin zou gewezen worden „op de goede zijden van de nieuwe organisatie”⁶⁴.

Van de Vyveres kritische brief maakte Van Cauwelaert over aan de bestuurder van *De Standaard* met het verzoek F. De Pillecyn en de redacteurs J. Caberghs en M. Cordemans daarvan in kennis te stellen. Hij sloot zich aan bij diens klacht, „dat de redactie dikwijls de indruk geeft in haar verslagen alsof ze tussen twee waters zwom, waar het gaat om kwesties van vaderlandsliefde, maatschappelijke aard, enz.”. Hij vervolgde: „Wij mogen niet vergeten dat ons blad is een leidend orgaan en dat legt ons zekere terughoudendheid op, die bladen met weinig verantwoordelijkheid niet hebben”⁶⁵. Nog explicieter was hij in een schrijven aan M. Cordemans: „Het is onbetwistbaar dat het feit dat *De Standaard* zich dikwijls laat vangen op dubbelzinnige of verdachte tussen-zetten, veel kwaad bloed doet bij de mensen die niet ongenegen zijn ons te volgen zonder geheel op onze hand te zijn en het is toch langs die kant dat we de veroveringen moeten maken voor de toekomst”. Hij besloot: „Gelieve de Raad van Beheer en zijn pogingen te steunen om *De Standaard* in ieder opzicht onaantastbaar te maken”⁶⁶. Ook aan A. Van de Perre stuurde Van Cauwelaert een kopie van Van de Vyveres brief, waarop hij volgende aantekening maakte: „M.i. heeft A. Van de Vyvere gelijk. We moeten de grote begin-selen volgen”⁶⁷. Van de Perre kon evenwel „de mening van V(an de Vyvere) niet delen”. Hij verweet hem conservatieve vooringenomendheid, ministeriële lichtgeraaktheid, aristocratische volksvreemdheid en diplomatieke onduidelijkheid⁶⁸. Hierop zinspeelde hij ongetwijfeld, toen hij op 27 oktober in *De Standaard* schreef: „Door tegemoetkoming vanwege de leden van de Katholieke Vlaamse Kamer-groep, op een paar uitzonderingen na, is *De Standaard* niet verwend geraakt. Politieke mensen houden meer van gesteund te worden”.

Van deze uiteenlopende appreciaties zijn in die dagen sporen aantoonbaar in editorialem van de krant.

Enkele dagen nadat Frans Brusselmans, daartoe uitgenodigd door F. Van Cauwelaert, de betekenis van de toewijzing van de katholieke kieswerking aan de Federatie van Kringen had gerelativeerd (DS, 6-10-1921), werd in twee naamloze hoofdartikelen scherp uitgehaald naar de katholieke conservatieven wegens

64. Zie: E. GERARD, *Documenten over de Katholieke Partijorganisatie in België (1920-1922, 1931-1933)*, Leuven, 1981, p. 106.

65. Corr. FVC, FVC aan Lodewijk Janssen, 8-10-1921.

66. Corr. FVC, FVC aan Marcel Cordemans, 18-10-1921.

67. Archief AVDP, A. Van de Vyvere aan FVC, 6-10-1921 (kopie).

68. Corr. FVC, AVDP aan Beste (FVC), 8-10-1921.

hun electorale praktijken (DS, 12 en 14-10-1921).

Kenschetsend ook is de behandeling van het ontslag van resp. de socialistische en liberale ministers. Op 20 oktober was het vermoedelijk Van Cauwelaert die de handelwijze goedkeurde van de katholieke ministers t.a.v. hun socialistische ex-collega's; tevens hoopte hij dat de conservatieve katholieken eenzelfde onafhankelijkheid aan de dag zouden leggen t.o.v. de liberalen. Een week later raakte Van de Perre het „theatraal” optreden van Devèze c.s.; daarbij waarshuwde hij voor „de illusie ... als zou *De Standaard* het antimilitarisme verlooehenen ...” (DS, 27-10-1921).

In de drie opeenvolgende editoriaalen ontwikkelde redacteur Jos Caberghs „Klare begrippen” m.b.t. wezen en opdracht van de Katholieke Partij. Hierin werd voornamelijk gewezen op de noodzaak van democratisering als dam tegen conservatisme en liberalisme en als „redmiddel tegen het socialisme” (DS, 28, 29 en 30-10-1921). Deze bijdragen waren wellicht het resultaat van de vermanende onderrichtingen van Van Cauwelaert aan de redactie en lagen in de lijn van de wens van A. Van de Vyvere om dagelijks een „sterk en vast artikel” te wijden aan „het een of ander ernstig onderwerp, dat oprechte katholieke zin, oprechte nationale trouw, oprechte *ordegeest* betuigt”⁶⁹.

De uiteindelijke benoeming van F. Van Cauwelaert tot burgemeester maakte voor Van de Perre klaarblijkelijk heel wat goed. Zo bracht hij hulde aan premier Henry Carton de Wiart, die hij loofde omdat deze de dwingelandij van de liberalen had getrotseerd. En wat te denken over volgend „aanbod” aan de politieke tegenstanders: „Een gratie wordt aan de Conservatieve Vereniging van Antwerpen gegund om haar de dwaling te doen inzien en de scheuring die ze verwekte te betreuren” (DS, 5-11-1921)? Met dit „gebaar”, dat geen principiële toegeving inhield, gaf hij de indruk gevolg te geven aan het verzoek van Van de Vyvere om „niet smaad met smaad te beantwoorden, maar altijd bereid te zijn diegenen op te nemen, die tot de goede zaak willen terugkeren”⁷⁰. Een week later riep hij de Vlamingen op om „onze erkentelijkheid (te) betuigen aan hem, die zich wist te stellen boven al de kleinzielige kuiperijen, aan Zijne Majesteit, onze beminde Vorst ... Onze dank ook aan Minister A. Van de Vyvere, die onze voorman, F. Van Cauwelaert, zo wakker ter zijde stond; onze dank aan de heren Helleputte en Pouillet en de veertig Vlaamse volksvertegenwoordigers die achter hem staan” (DS, 13-11-1921). Aldus voerde hij dat uit waarop Van de Vyvere eerder bij Van Cauwelaert had aangedrongen⁷¹. Eveneens op diens verzoek tilde *De Standaard* niet zwaar

69. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 6-10-1921.

70. *De monstervergadering in de Burgerkring*, in: DS, 28-9-1921, p. 1, kol. 5.

71. Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 4-11-1921.

aan de persnota van de Minister van Binnenlandse Zaken n.a.v. Van Cauwelaerts benoeming⁷². De week vóór de parlementsverkiezingen maakte de krant dankbaar gebruik van een redevoering van J. Helleputte, waarin deze de anti-vlaamsgezindheid van de katholieke conservatieven in verleden en heden aantoonde (DS, 15-11-1921). F. De Pillecyn en/of L. Dosfel voerde(n) het eindoffensief. Bits werd gereageerd op de verdachtmakingen van Rudiger, psuedoniem van Armand Wullus, aan het adres van Van Cauwelaert⁷³ (DS, 17-11-1921); men fulmineerde tegen de „anti-Vlaamse en anti-democratische reactie” (DS, 18-11-1921) en tegen de lastercampagne van liberalen en hun conservatieve „bondgenoten” (DS, 19-11-1921). Op de verkiezingsdag werd opgeroepen tot strijd tegen het socialisme, het liberalisme en het hiermee verwante conservatisme (DS, 20-11-1921).

(wordt vervolgd)
Prosper Pouletlaan 41
3200 Kessel-Lo

72. *Rond de benoeming*, in: DS, 3-11-1921, p. 3, kol. I en Corr. FVC, A. Van de Vyvere aan FVC, 4-11-1921.

73. Zie L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging* - Deel 2, p. 127-131.